WARIES MISDAADREEKS · Nº 025

STILLE MAR

in

TYTSJERKSTERADIEL

De zaak van de anonieme brieven van 1974

KNIPSELARCHIEF · MAP AUKEMA
40 STUKKEN · 1962–2024
SAMENGESTELD DOOR B. HETTINGA

Uitgeverij Waries

BEGELEIDENDE BRIEF

Aan wie deze map opent

Burgum, september 2024

Op woensdag 17 april van dit jaar haalde een baggerploeg aan de voet van een oud lichtbaken in het Burgumer Mar een melkbus naar boven. Een gewone bus van dertig liter, zoals er vroeger duizenden langs de wegen in de Wâlden stonden, met op de schouder nog leesbaar: Z.F. DE MAR. In de bus zat een klomp papier die ooit geld was geweest.

Iedereen hier boven de zestig wist meteen wat dat betekende. Of dacht het te weten.

Ik heb van 1975 tot 2009 het knipselarchief van Dagblad De Middelsee beheerd. Toen de krant ophield, ging het archief naar de Stifting Krantebank in Earnewâld, en ik ging mee als vrijwilliger. Na de vondst kreeg ik de ene vraag na de andere: van oud-dorpsgenoten uit Mardyk, van een kleinzoon van de familie Aukema, van een studente uit Groningen. Ik heb toen gedaan wat ik vijfendertig jaar lang heb gedaan. Ik heb een map gemaakt.

Deze map. Veertig stukken, van november 1962 tot oktober 2024. Krantenberichten, ingezonden brieven, advertenties, een paar bladzijden uit It Marblêd, de stencilkrant van Mardyk. Ik heb ze in volgorde van verschijnen gelegd en elk stuk een nummer gegeven. Waar ik iets weet dat de lezer van nu niet meer weet (wie iemand was, wat een woord betekende) heb ik er een geeltje bij geplakt. Mijn geeltjes leggen uit; ze oordelen niet. Dat heb ik mezelf beloofd.

Ik heb niets weggelaten omdat het onbelangrijk leek. In een archief weet je nooit vooraf wat belangrijk is. Dat merk je pas als je twee stukken naast elkaar legt die jaren uit elkaar liggen.

Wat er in 1974 gebeurde, in het kort

In de herfst van 1974 kreeg Hindrik Aukema, directeur van de Stoomzuivelfabriek De Mar en dorpsburgemeester van Mardyk, anonieme brieven. Op zaterdagochtend 26 oktober 1974 werd zijn sloep leeg gevonden. Een paar uur later vonden duikers hem in het meer. De politie heeft nooit vastgesteld wie de brieven stuurde. In december 1974 werd het onderzoek gesloten.

Wat Aukema werd verweten, stond niet in de krant. Wie hem dat verweet, ook niet. Of toch: ik ben gaan denken dat het er wél in stond,

UW OPDRACHT

Vijf vragen bij één map

U leest het archief als een rechercheur die vijftig jaar te laat komt. Niemand kunt u nog verhoren. Alles wat u nodig heeft, staat op papier.

DE VRAGEN

1. Wie schreef de anonieme brieven aan Hindrik Aukema?

2. Waarmee werd Aukema gechanteerd? Wat had hij gedaan, en wanneer?

3. Hoe kwam Aukema in de nacht van 25 op 26 oktober 1974 om het leven?

4. Welk detail verraadt de afzender van de brieven, en waarom kan alleen hij het zijn?

5. Hoeveel geld heeft de afperser werkelijk ontvangen, en wat is ermee gebeurd?

Zo gaat u te werk

Lees chronologisch. De stukken staan in volgorde van verschijnen. Let bij elk stuk op de datum: wat wist de schrijver op dat moment, en wat niet?

Vergelijk. Achterin vindt u twee werkbladen: een tijdlijn en een overzicht van de betrokkenen.

Vul het antwoordformulier in voordat u verder bladert. Na het formulier volgen hints in drie niveaus, op hun kop gedrukt zodat u ze niet per ongeluk leest. Niveau 1 wijst een richting, niveau 3 zet u bijna op het spoor.

Verzegeld. Daarna komt een verzegelde pagina, en pas dan de oplossing, met verwijzingen naar de stukken en pagina's waar het bewijs staat.

Speelduur en moeilijkheid. Reken op twee tot vier uur: anderhalf uur lezen, de rest puzzelen. Alleen of met z'n tweeën; dan kan ieder een eigen verdachte verdedigen. Gemiddeld tot pittig: één detail is beslissend, en het is niet in één keer te zien.

INHOUD

VOORWERK

Aan wie deze map opent 3
Uw opdracht 5
Zo leest u een stuk 8
Wie is wie 9
De kranten en de streek 11

1962–1965 · DE KETEL EN HET IJS

01 19-11-1962 Nieuwe stoomketel voor zuivelfabriek De Mar 12
02 23-01-1963 Aankondiging van de merentocht 13
03 28-01-1963 Folkert de Vries verdronken 15
04 02-02-1963 De begrafenis van Folkert 17
05 1963 It Marblêd, februari 1963 18
06 06-02-1963 Ingezonden brief: "Mist boven het ijs" 19
07 16-06-1965 Kantongerecht: Kloosterman tegen De Mar 20

1972–1973

08 1972 De reportage die niet verscheen 21

NAJAAR 1974 · DE BRIEVEN

09 23-09-1974 Wâldendag in het park van Stania State 22
10 02-10-1974 Aannemer Hoogland over de Fabriekswal 24
11 1974 It Marblêd, oktober 1974 25
12 05-10-1974 Vijftig jaar zuivel in Mardyk 26

OKTOBER–DECEMBER 1974 · NA DE DOOD

13 28-10-1974 Aukema verdronken 27
14 28-10-1974 De visser en de campinghouder 29
15 29-10-1974 De tweede brief 31
16 29-10-1974 Familieberichten 33
17 31-10-1974 De derde brief 34
18 01-11-1974 Wie is de man van de brieven? 36
19 02-11-1974 Duikers bij het baken 37
20 04-11-1974 De begrafenis 38
21 06-11-1974 Drie ingezonden brieven 39
22 20-11-1974 De lijkschouwing 40
23 18-12-1974 De zaak gesloten 41
24 31-12-1974 Afscheid van een correspondent 42

GEBRUIKSAANWIJZING

Zo leest u een stuk

Elk stuk in deze map begint met een archiefkop, zoals die op de mappen van De Middelsee zat. Daaronder volgt het knipsel zelf, met de kop van de krant waaruit het komt.

STUK 00 · Krant · dag en datum · pagina

ARCHIEF

Korte titel van het stuk

NAAM VAN DE KRANT · DAG EN DATUM VAN VERSCHIJNEN · PAGINA

Kop van het artikel

Bovenregel, auteur (als die er stond) en de tekst, zoals die is afgedrukt. Initialen onder of boven een stuk, zoals *S.B.* of *J.T.*, zijn die van de correspondent die het schreef.

Een geeltje is van mij. Het legt uit wat een lezer van nu misschien niet weet.

B.H.

Waar u op let

De datum van verschijnen is niet altijd de datum van de gebeurtenis. Een ochtendkrant van maandag is op zondag gemaakt; een weekblad van vrijdag op woensdag of donderdag.

Rechts boven elke pagina staat het nummer van het stuk dat op die pagina begint of doorloopt.

Afbeeldingen zijn zoals ze in de krant stonden: tekeningen van de krant zelf, persfoto's (als tekening weergegeven, omdat de rasterfoto's in de knipsels te grof zijn om te herdrukken) en een foto die de politie vrijgaf.

Niet alles is nieuws. Advertenties, agenda's en ingezonden brieven horen er ook bij. Juist daar staat soms wat de verslaggevers over het hoofd zagen.

KAARTENBAK

Wie is wie

Uit de personenkaartenbak van het archief, aangevuld tot 2024. Alleen wat vaststaat: geboortejaar, functie, woonplaats. Alfabetisch.

Aukema, Hindrik 1910–1974

Directeur Stoomzuivelfabriek De Mar (Mardyk). Dorpsburgemeester van Mardyk sinds 1958. Voorzitter IJsclub De Stille Mar tot 1965. Getrouwd met Tsjitske Bosma.

Aukema-Bosma, Tsjitske 1915–1999

Echtgenote, later weduwe van Hindrik Aukema. Verkocht in 1976 de grond aan de Fabriekswal.

Bergsma, Sietse 1944

Correspondent De Middelsee voor Bergum en Mardyk (1968–1974), initialen S.B. Woonde in Bergum. Richtte in 1975 het weekblad De Wâldpost op; hoofdredacteur tot 2009, daarna columnist.

Faber, Hette 1931–2002

Eigenaar camping De Marwâl, aan de oever bij Mardyk.

Haitsma, Durk 1944–2019

Vriend van Folkert de Vries; was bij hem op het ijs in 1963. Later rietsnijder in de Alde Feanen bij Earnewâld.

Hoogland, Klaas 1925–2008

Aannemer te Bergum, geboren in Zwolle. Bouwde vanaf 1977 bungalowpark Marwiken op de voormalige Fabriekswal.

Kloosterman, Wiebe 1928–1990

Stoker/machinist bij de zuivelfabriek tot zijn ontslag in 1965. Woonde daarna in Drachten.

Kuperus, Ytsje 1979

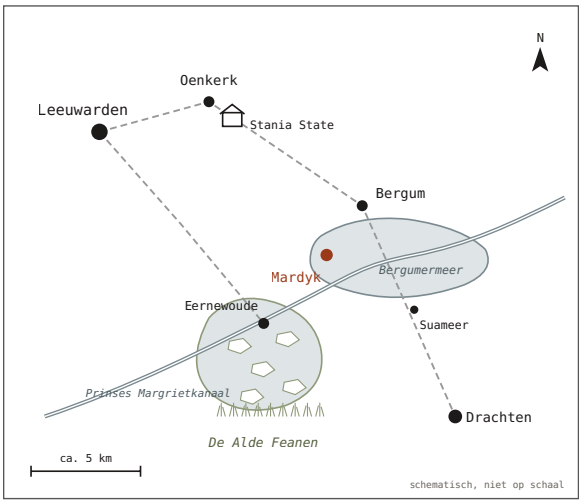
Verslaggever De Wâldpost vanaf 2005.

Sipma, Lolke 1902–1980

IJsmeester van IJsclub De Stille Mar in 1963.

Drie bladen

BLAD	VERSCHEEN	KENMERK
Dagblad De Middelsee	1919–2009, ochtendblad, maandag tot en met zaterdag	Gedrukt in Leeuwarden. Op zaterdag een streekpagina per regio; die voor de Wâlden stond op pagina 9. Correspondenten leverden kopij en kregen 's nachts een bewijsexemplaar thuisbezorgd.
De Wâldpost	1975–heden, weekblad (vrijdag); sinds 2010 alleen online	Huis-aan-huis in Tytsjerksteradiel en omstreken. Friese plaatsnamen.
It Marblêd	1952–1979, maandelijks	Gestencilde dorpskrant van Mardyk, gemaakt door vrijwilligers.

Schets van de streek. Mardyk lag aan de westkant van het meer, ongeveer drie kilometer van Bergum. Afstanden over de weg: Mardyk–Bergum 3 km, Bergum–Oenkerk 12 km, Bergum–Eernewoude 10 km, Bergum–Drachten 15 km, Bergum–Leeuwarden 17 km.

DE MIDDELSEE (NEDERLANDS)	DE WÂLDPOST (FRIES)
Bergum	Burgum
Bergumermeer	Burgumer Mar
Oenkerk	Oentsjerk
Eernewoude	Earnewâld
Suameer	Sumar
Tietjerksteradeel	Tytsjerksteradiel

STUK 01 · Dagblad De Middelsee · ma 19-11-1962 · p. 7

ARCHIEF

Nieuwe stoomketel voor zuivelfabriek De Mar

DAGBLAD DE MIDDELSEE · MAANDAG 19 NOVEMBER 1962 · PAGINA 7

Nieuwe stoomketel voor De Mar

Zuivelfabriek in Mardyk "weer twintig jaar vooruit" · warm water voortaan naar de polder

MARDYK – Met een druk op een koperen knop heeft de heer H. Aukema, directeur van de Stoomzuivelfabriek De Mar, zaterdagmiddag de nieuwe stoomketel van het bedrijf in gebruik gesteld. Ruim honderd genodigden, onder wie vele leveranciers, waren bij de plechtigheid in de nieuwe ketelruimte aanwezig.

De ketel, een zogenaamde vlampijpketel van achttien ton, vervangt het toestel dat sinds 1931 dienst deed. De fabriek, die dagelijks gemiddeld zestigduizend kilo melk van ruim tweehonderd boeren uit de omgeving verwerkt tot boter en kaas, kan daarmee volgens de directie "weer twintig jaar vooruit".

Een belangrijke verbetering betreft de afvoer van het warme water. Bij het kaasmaken en het reinigen van de bussen en leidingen komt veel water vrij dat een temperatuur van ruim veertig graden heeft. Dat water werd tot nu toe in een vijver achter de fabriek opgevangen. Voortaan wordt het via een nieuwe overstortsloot naar de Mardyker polder afgevoerd, waar het afkoelt voor het in de boezem komt.

Alleen bij een storing in die sloot kan het water via een noodoverloop aan de meerkant van het fabrieksterrein, bij de Fabriekswal, rechtstreeks in het Bergumermeer worden geloosd. "Dat zal hooguit eens in de tien jaar nodig zijn," aldus de heer Aukema, "en dan nog maar voor een paar uur." De schuif van de noodoverloop zit in de ketelruimte en mag alleen op aanwijzing van de directie worden bediend.

In zijn toespraak dankte de directeur het personeel, "dat de oude ketel tot de laatste dag aan de praat heeft gehouden". Hij noemde in het bijzonder stoker W. Kloosterman (34), die sinds 1953 in de ketelruimte werkt en de genodigden na afloop rondleidde. "Wiebe kent elke klinknagel van het oude beest," zei Aukema. "Nu mag hij een nieuw beest leren kennen."

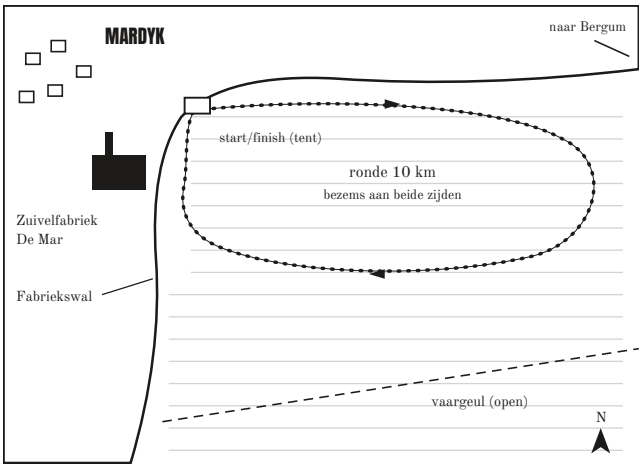
Namens de leveranciers sprak de heer J. Bouma uit Suameer. Hij herinnerde eraan dat de fabriek in 1924 door boeren uit Mardyk en omstreken was opgericht en "altijd een fabriek van en voor de streek" is gebleven. Hij bood de directie een ingelijste foto van de oprichtingsvergadering aan.

Na afloop was er koffie met krentenbrood in de kaaspakhal. De nieuwe ketel heeft de fabriek, inclusief de nieuwe sloot, ruim honderdtwintigduizend gulden gekost.

STUK 02 · Dagblad De Middelsee · wo 23-01-1963 · p. 5

ARCHIEF

Aankondiging van de merentocht

Bij het bericht hieronder: de route van zaterdag. Rijrichting met de klok mee, langs de Fabriekswal en terug langs de noordoever. (Tekening De Middelsee)

DAGBLAD DE MIDDELSEE · WOENSDAG 23 JANUARI 1963 · PAGINA 5

Mardyk schaatst zaterdag over het meer

IJsclub De Stille Mar zet tien kilometer uit · "overal vijftien centimeter"

MARDYK – Als het ijs het houdt, rijdt IJsclub De Stille Mar komende zaterdag haar eerste merentocht sinds 1956. Op het noordelijk deel van het Bergumermeer is een ronde van tien kilometer uitgezet, die vier keer moet worden afgelegd. De start is om tien uur bij de tent van de ijsclub, aan de oever bij Mardyk.

IJsmeester L. Sipma heeft maandag de hele baan nagemeten. "Overal vijftien centimeter, ook langs de Fabriekswal en in de bocht naar de Hoek. Mooi zwart ijs. Als het zo blijft vriezen, kunnen ze er met een paard en wagen overheen." De baan wordt aan beide zijden afgezet met bezems; langs de vaargeul, die door de scheepvaart open wordt gehouden, blijft een strook van ruim driehonderd meter vrij.

Voorzitter H. Aukema verwacht "minstens vijfhonderd rijders", ook uit Bergum, Suameer en Eernewoude. "Na de Elfstedentocht van vorige week wil iedereen het ijs op. Wij bieden een eerlijke tocht op eigen ijs, dicht bij huis. Ik sta er persoonlijk voor in dat de baan veilig is." Langs de route staan ladders en

STUK 03 · Dagblad De Middelsee · ma 28-01-1963 · voorpagina

ARCHIEF

Folkert de Vries verdronken

DAGBLAD DE MIDDELSEE · MAANDAG 28 JANUARI 1963 · VOORPAGINA

Jongen (17) verdronken bij merentocht op het Bergumermeer

Folkert de Vries uit Mardyk zakt door het ijs langs de Fabriekswal · tocht direct afgelast

VAN ONZE VERSLAGGEVERS

MARDYK – Een zeventienjarige jongen uit Mardyk is zaterdagmiddag tijdens de merentocht van IJsclub De Stille Mar op het Bergumermeer door het ijs gezakt en verdronken. Het is Folkert de Vries, enig kind van de weduwe G. de Vries-Wijnia, die in het dorp de kiosk De Hoeke drijft. De tocht werd direct na het ongeluk afgelast.

Het was een stralende winterdag. Ruim zeshonderd rijders hadden zich ingeschreven, de meesten uit Mardyk en Bergum, maar ook uit Eernewoude, Suameer en zelfs Leeuwarden. Aan de oever stonden honderden toeschouwers. Een week na de Elfstedentocht leek heel de streek op de been.

Omstreeks twintig minuten voor twee, in de derde ronde, reed Folkert met zijn vriend Durk Haitsma (18) de lange bocht langs de Fabriekswal in. Daar zakte hij plotseling door het ijs. Haitsma probeerde zijn vriend bij de kraag te grijpen, maar zakte zelf tot zijn middel weg. Andere rijders schoven een ladder naar hem toe en trokken hem eruit. Van Folkert was toen niets meer te zien.

Leden van de ijsclub en van de brandweer zochten meer dan een uur met haken en touwen. Om tien over drie werd de jongen geborgen. Een arts kon alleen nog de dood vaststellen.

"Buiten de bezems"

Voorzitter H. Aukema van de ijsclub, die tot het donker bij het wak bleef, sprak van "een verschrikkelijk ongeluk". "De jongen is buiten de bezems gekomen. Binnen de bezems was het ijs overal veilig, dat is maandag nog gemeten. Wij hebben de rijders voor de start gewaarschuwd: blijf binnen de baan." Aukema, die zelf nooit heeft leren zwemmen, was zichtbaar aangedaan. "Ik heb dertig jaar op dit meer geschaatst. Dit had nooit mogen gebeuren."

IJsmeester L. Sipma (60) kon het ongeluk niet verklaren. "Maandag lag daar vijftien centimeter. Ik heb het zelf geboord." Over de plaats van het wak is hij minder stellig dan de voorzitter. "Volgens mij lag het binnen de bezems, een meter of veertig van de lijn. Maar ik was er niet bij toen het gebeurde, en daarna heeft iedereen erover heen gelopen." Toen een verslaggever van dit blad omstreeks vier uur de plek bezocht, waren de bezems langs de Fabriekswal al opgeruimd. Volgens